

RELIGION

I/91

Redaktør:

Hanne Flebo (ansv.)

Redaktion:

Gina Smith

Anders Sørensen, Alex Hansen

Al materiale til bladet bedes sendt til redaktøren.

Abonnement, bestilling af blade,
enkelt eksemplarer og klassesæt
ligeledes hos redaktøren

Hanne Flebo

Langeskovvej 2

6650 Brørup. 75 38 35 09

Pris pr. eksemplar kr. 40,-

Begrænset oplag.

Indbetaling sker til:

Giro 9 06 28 31

Tidsskriftet Religion

Postmosen 116

3400 Hillerød

Redaktionel kommentar

Dette nummer af Religion er bortset fra de sidste sider med meddelelser og lignende et resultat af en gruppe forskellige religionslæreres arbejde med eksamen. Nummeret er deres oplæg til debat - og de håber meget på, at deres oplæg, evt. kombineret med erfaringer ved eksamen til sommer vil medføre flere indlæg om dette for os alle så relevante emne.

Det praktiske arbejde i forbindelse med trykningen af dette nummer er blevet delt mellem Hanne Flebo, Gina Smith og Alex Hansen på grund af førstnævntes sygdom. Vi håber, det ikke har medført for mange fejl.

En rettelse: Desværre var sætternissen på spil i Religion 3/90.

Islamisk Kulturcenter havde fået et galt telefonnummer. Det rigtige nummer er:

31 80 03 86.

Gina Smith.

Redaktionen af dette nummer sluttede 25/3-1991
Deadline for nr. 2 er 8/4. Deadline for nr. 3 er 1/7.

Tryk:

Centraltrykkeriet i Vejen ApS.

- Religion - udsendes via Avispostkontoret. Adresseændringer bedes derfor meddelt det lokale postkontor og kun her idet Avispostkontoret sender meddelelserne videre til foreningen.

Det spørgsmål har vi ikke aftalt jeg skulle have

Om hvad der tæller ved mundlig eksamen
af OLE TOGEBY, universitetslektor

Eksaminanden kommer ind til det grønne bord, trækker sit spørgsmål, læser det, og siger så henvendt til eksaminator mens censor hører på det: »Det spørgsmål har vi ikke aftalt jeg skulle have!« Hvad får hun for det? Denne artikel handler om hvad der tæller ved mundlig eksamen, og om hvad det er fornuftigt at eksaminere folk i. Problemet må overvejes ud fra følgende: Hvad er skolens og eksamens samfundsmæssige funktion? Hvad er samfundets krav specielt til skolens evaluering? Hvad er det særegne ved eksamination som interaktionsform? Hvilke typer af prøver og præstationer findes der?

Skolens og eksamens sociologiske funktioner

Skolens opgave er først og fremmest at *kvalificere* samfundets børn til at indgå i samfundets produktion. Børnene skal ganske simpelt lære at kunne udføre nyttigt arbejde, og det kræver stadig større generelle kvalifikationer, dvs. kvalifikationer i kommunikation, almen evne til problemløsning, indlæring og omstilling. Skolen skal også *sortere* børnene til de forskellige grene og lag der findes i produktionslivet; skolen udvælger hvem der får hvor lange uddannelser og hvilke uddannelser. Disse to økonomiske funktioner er - hvad man end synes om det - skolens vigtigste samfundsmæssige funktioner.

Men der er også andre funktioner: Skolen og uddannelsessystemet er også et socialt arrangement hvor man *opbevarer* børnene indtil de er parate til at deltage i samfundslivet. Uddannelsessystemet skal altså sørge for at børnene

bliver passet og underholdt mens forældrene er på arbejde, og det skal helst ske på en sådan måde at der ikke kommer problemer med kriminalitet o.l.

Politisk set er skolen til for at gøre børnene til *myndige* politiske borgere i vores demokrati. De skal, når de kommer ud af skolen, kunne deltage i det politiske liv og det er skolens opgave at opdrage dem til både at kunne det og ville det. Her spiller igen evnen til kommunikation en stor rolle. Eleverne skal lære at kunne deltage i informationssamfundet.

Ideologisk skal skolen indøve børnene i de værdier som er bærende i vores samfund, således specielt i den demokratiske indstilling. Men skolen skal også levere *retfærdiggørelser* for den herskende samfundsofbygning, skolen skal lære børnene (overbevise dem om) hvorfor demokrati er godt, hvorfor arbejdsdeling er nødvendigt, hvorfor samfundets goder fordeles ulige, herunder hvorfor skolen nødvendigvis må sortere eleverne til de forskellige pladser i arbejdslivet.

Endelig er skolen jo det sted hvor samfundet former fremtidens mennesker, og derfor har skolen også den funktion at *frigøre* børnene fra de bindinger som vi ønsker at afskaffe i vores samfund; ellers kan fremtidens samfund jo ikke blive bedre end det vi har nu. Skolens samfundsmæssige funktioner kan samlet fremstilles således:

frigørelse
retfærdiggørelse
politisk myndiggørelse
socialt opbevaring underholdning
økonomisk: kvalifikation og sortering

Noget er mere vægtigt, og noget omtales mere i de officielle formålsparagraffer, men alle funktionerne er dele af skolens funktion og formål. Hvilken rolle spiller evaluering og eksamen nu i forhold til disse formål?

Intern evaluering er selvfølgelig et vigtigt middel til at kvalificere arbejdskraften. Man kan kun sikre at børnene har lært det de skal, hvis man tjekker det nu og da. Men ellers tjener eksamen hovedsageligt i sorteringens tjeneste. Eksamen er skolens og uddannelsessystemets centrale sorteringsinstrument. I forhold til skolens sociale funktioner, er eksamen snarest et slags straffe system, og skolens politiske funktioner kan næsten slet ikke forliges med eksamenssystemet; man kan ikke tænke sig at politiske rettigheder afhænger af eksaminer.

Eksamen har, pudsigt nok, med sit ideal om retfærdighed en vigtig ideologisk funktion. Hvis - og kun hvis - eksamen er retfærdig, er sorteringen af eleverne også retfærdiggjort. Når den ene elev efter eksamen får adgang til interessant job, høj løn og stor prestige, mens de andre går ud til arbejdsløshed og trivielle jobs, så er det jo i sin orden, - når den ene, som demonstreret ved den retfærdige prøve, også er dygtigere og bedre kvalificeret end de andre. Eksamen sørger for at folk kommer på deres rette hylde - hvis den er retfærdig. Den utopiske tanke om frigørelse, er grundlæggende i modsætning til tanken om eksamen; frigørelse er også frigørelse for eksamen.

Eksamen er således i vores uddannelsessystem hovedsageligt et instrument til sortering og retfærdiggørelse af sortering. Ingen af de andre funktioner som skolen har i vores samfund, har brug for eksamen. Eksamen skal sørge for den nødvendige retfærdige ulighed i vores samfund. Det er formålet med den.

Samfundets krav til evalueringer

Eksamen er noget samfundet stiller krav til uddannelsessystemet om; det er ikke noget skolen selv har behov for (udover den interne evaluering, som jo netop ikke skal være til sidst, men undervejs). Derfor stiller samfundet også krav til hvordan eksamen skal være:

A. Hvis eksamen skal være ideologisk acceptabel, skal eksamen kun afprøve *reelle træk* ved elevens præstation; karakteren skal ikke afhænge af træk ved præstationen som reelt og

ideologisk ikke er dele af elevens tilegnede egenskaber, fx ikke af køn, dialekt, sociolekt, nervøsitet eller tilfældigheder.

B. Under hensyn til at skolen skal være kvalificerende, skal eksamen kun afprøve *relevante træk* ved elevens præstation, dvs. det som er nyttigt i produktionslivet og det øvrige samfundsliv. Evnen til at kunne salmevers udenad, anses fx ikke for en relevant evne. Her kommer hele diskussionen om skolens osteklokkesyndrom ind. Er paratviden - som jo i mange underholdningsprogrammer i radio og fjernsyn (Kvit eller dobbelt, Klar, parat svar! Jørgen Hjørtning) opreklameres højt - på nogen måde relevant stof i et samfund hvor viden forældes på 10 år, og det vigtigste er at kunne omstille sig og sætte sig ind i ting?

Er det vigtigt, som ved dansk stil til studentereksamen, at kunne læse 3-5 tekster som serveres for en, og så skrive en 6. tekst over de foregående? I alle situationer uden for skolen hvor man skal skrive en tekst i sammenhæng, afhænger tekstens kvalitet netop af om skribenten har opsøgt de rigtige kilder, fundet det relevante stof. Derfor kan man med god ret sige at den danske stil faktisk ikke afprøver virkeligt relevante evner. Stavning og fremstillingsevne er selvfølgelig nyttige, men det virkeligt vigtige er det som stilen ikke afprøver: evnen til at finde de rigtige kilder og det rigtige stof som grundlag for at producere teksten. Denne del af arbejdet leveres nemlig i og med opgaveformuleringen i dansk stil.

Når eksamen har til formål at sortere eleverne, skal evalueringen være **retfærdig**, dvs. man skal kun afprøve det som kan sammenlignes på en retfærdig og helst kvantativ måde. Det er meget svært at sammenligne kvaliteten af to essays om vidt forskellige, fx moralske og tekniske emner, mens det er lettere at sammenligne kvaliteten af regneopgaver som har bestemte facitter. Helt uacceptabelt er det hvis nogle får høje karakterer på grund af snyd eller nepotisme.

Da sorteringen er eksamens vigtigste formål, kommer kravet om retfærdighed til at overtrumfe kravet om relevans. Det bliver vigtigere at karakteren på retfærdig og kontrollerbar måde afspejler forskellen i Ullas og Jakobs præstationer, end at den afspejler at de egentlig har præsteret noget der i samfundets liv er nyttigt

eller relevant. Multiple choice, staveprøver som indsætningsopgaver, den overdrevne vægt på formelle fejl, og paratviden vidner kun alt for tydeligt om at dette er rigtigt. Det er også derfor man har skriftlig eksamen i gymnastiksale med tissevagt. Og det er derfor der er censorer på ved mundtlig eksamen.

Den relative karakterskala i skolen er tegn i samme retning. Der kunne jo være god fornuft i en absolut skala med et mindste krav til hvad eksaminanderne skulle kunne for ikke at bukke under når de kommer ud i det virkelige liv. Men man har valgt det andet: karakteren 8 gives for den middelgode præstation, og hvis hele årgangen er dårlig får man højere karakter for en dårlig præstation, men sorteringen er retfærdig.

Ser man økonomisk på det er det jo enorme summer der i uddannelsessystemet bruges på disse ganske uproductive aktiviteter som eksperterne eksaminer er. Der er jo ingen der bliver mere kvalificerede, bedre demokrater, eller mere frigjorte ved al denne kontrol. Renfærdigheden prioriteres altså højt.

Eksamen som sproglig interaktion

Den mundtlige eksamen er ikke en ting som kan måles og vejes, men et stykke sproglig interaktion i tid. Sådanne kommunikationssituationer kan bl.a. beskrives ved hvilke forhold der hersker mellem parterne: der kan være en symmetrisk eller en asymmetrisk relation mellem dem, og forholdet kan være et vidensforhold eller et magtforhold. Man får så fire typer af interaktion hvis man krydser disse to kriterier:

	MAGT	VIDEN
SYMMETRI	forhandling	debat
ASYMMETRI	regulering	undervisning

På grund af kravet om demokrati og retfærdighed ser de fleste eksaminationer på overfladen ud som debat. Der gælder en myte om at eksamen er en offentlig argumentation hvor det bedre arguments mærkelige tvangløse tvang skal være gældende. En eksaminand der virkelig argumenterer godt (i de åbne spørgsmål, som ikke afgøres ved bevis) skal også have en

god karakter. Men i virkeligheden er eksamen jo en regulering af eksaminandens forhold på lang sigt. Forholdet er reelt assymetrisk, det er læreren og censor der bestemmer karakteren (uden offentlighedens adgang) og eksaminandens formål er ikke at få ret, men at få en høj karakter. (Skin)-debatten om viden er altså blot et middel til at få del i magten.

Derved bliver selve interaktionen under eksamen, under dække af at være en diskussion, til en gætteleg, eksaminanden skal gætte hvilket svar læreren vil opfatte som det korrekte. Dette lille citat fra en undervisningstime kan illustrere mekanismen:

L: Ja - Nu har vi talt om afsenderen i teksten, så kan vi prøve at finde ud af - hvordan ser nu adressaten ud? (pause 17 sek.)

L: Hvordan ser - øh - vores adressat ud? (pause 4 sek.) Søren!

S: Det må være en højt uddannet mand.

L: Ja, hvor højt?

S: Det står der ikke noget om.

L: Jo, det gør der da!

S: Civilingeniør, eller sådan noget.

L: Ja ikke - der står hvilke eksamenspapirer: cand. merc., cand. økon., cand. polit. eller HD med afsætningsøkonomi, eventuelt ikke. - Der står simpelthen specifikt hvilke eksamenspapirer der skal medbringes... Der står noget helt andet, der egentlig ligger helt uden for de mere specifikke eksamenspapirer? (pause 2 sek.) Ja, Peter!

P: Tale og skrive pænt og tale tydeligt...

L: Ja --- Det er noget af det --- men der, jeg synes, altså endnu stærkere, endnu højere krav til denne mand, end netop det at kunne have taget, eller afsluttet en akademisk uddannelse? --- Hans!

H: At kunne opvise tilfredsstillende resultater fra en lignende stilling og have erfaring i mødeledelse...

L: Ja -

H: Og topspecialist.

L: Og topspecialist, ikke? kunne opvise tilfredsstillende resultater...

Læg mærke til at læreren opfører sig som om det er en debat; han argumenterer, siger *ikke* for at få accept, og lægger med ord som *endnu stærkere, helt andet, netop* tydeligvis en argumentationsretning. Han vil skridt for skridt

bringe tilhørerne til en bestemt overbevisning. Men det er ikke en debat. Næsten alt hvad eleverne siger er rigtigt, men det meste tæller ikke som det rigtige, dvs. det som læreren tænker på. Elevernes opgave er ikke at argumentere for et standpunkt eller at blive klogere på emnet (analyse af en stillingsannonce), men at gætte hvor det er læreren vil hen med sine spørgsmål.

Sproghandlinger

Hvis vi går endnu længere ned i interaktionen, er hver enkelt sproghandling som parterne udfører i en eksamenssituation dobbeltbandede. Det normale krav til en ytring eller en sproghandling der skal fungere som kommunikation i en situation er følgende: ytringen skal som udtryk for afsenderens hensigter og holdninger være *ærlig*, den skal som udsagn om sagen være sand, den skal som meddelelse til modtageren være *relevant*, den skal som kontakt gennem kanalen være *høflig* og rigtig, og den skal som brug af sproget være *korrekt*. Kravet om relevans betyder at afsenderen som udgangspunkt for meddelelsen *så økonomisk som muligt* skal henvise til noget som modtagerne kender, og med den *stærkeste formulering som er sand*, skal meddele modtagerne noget som de ikke ved, men som de har interesse i at vide. Hvis man skal vise vej, henviser man til steder som modtageren kender, og meddeler så effektivt som muligt, hvordan man derfra kommer derhen hvor modtageren gerne vil. Al kommunikation kan beskrives på samme måde: afsenderen viser modtagerens tanker vej derfra hvor de står, derhen hvor modtageren har interesse i at de kommer.

Dette princip - om modtagerrelevans - er totalt invalideret i eksamenssituationen. Eksaminanderne (og eleverne i eksemplet ovenfor) kan jo ikke meddele deres modtagere, læreren og censoren, noget som de ikke ved, men som de har interesse i at vide. Enhver ytring af eksaminanden under en eksamen er altså ikke reel kommunikation, for den er ikke relevant for modtageren.

Og eftersom det er ønsket om at meddele modtageren noget relevant der er den ærlige hensigt ved almindelige konstaterende sproghandlinger, kan eksaminanden i en eksamenssituation heller ikke have nogen åbenlys ærlig hensigt

med sine ytringer. Formålet med at fortælle nogle sandheder til læreren er jo ikke at oplyse afsenderen om det de handler om, men at score point. Det hele bliver et spil under dække af at være en saglig diskussion.

En almindelig kommunikator skal, for at kommunikere vellykket, blot sætte sig ind i hvad modtageren ikke ved, og så meddele dette. Det slår ikke til for eksaminander. De skal sætte sig ind i hvad eksaminator tror at de selv ikke ved, og så meddele dette, for det er det der giver point: at de viser at de ved det som læreren tror at de ikke ved. Læg mærke til Søren, Peter og Hans i eksemplet ovenfor. Det de siger, er sandt. Men de har slet ingen fornemmelse for hvad der er relevant for modtageren, læreren. Læreren, går de ud fra, ved jo alt hvad de vil sige. Så hvorfor skulle noget være bedre end noget andet, når det alt sammen er sandt? Hvis de skulle have fortalt ham noget, ville de jo ikke have tøvet her. Men nu er de meget usikre. De gætter sig frem, og til sidst rammer Hans det som giver pointene. Hvorfor det ikke tæller at sige *civilingeniør*, som Søren gør, er ikke klart for nogen, og det bliver det heller ikke.

De spørgsmål som læreren stiller i sådanne situationer, er således i høj grad urelle. De prøver ikke noget som (ideologisk set) er en reel evne eller egenskab hos eksaminanderne, men kun deres evne til at klare sig i spillet om pointene ved at gætte lærerens tanker. Og det er jo ikke det skolesystemet skal bruges til - eller hur?

Typer af prøver og præstationer

Der kan skelnes mellem 3 forskellige former for spørgsmål: 1) de åbne *hv*-spørgsmål, hvor eksaminanden skal løse et problem som ikke er løst før, og meddele løsningen, fx *hvordan kan denne tekst analyseres, hvad er hovedårsagerne til arbejdsløshed?* 2) De lukkede opgaver består af et *ja-nej*-spørgsmål som har ét korrekt svar, 3) mellem dem kan man finde de *hv*-spørgsmål som har en facitliste, men som trods alt har flere svarmuligheder, *Hvad er kvadratroden af 8?* Hvis man så undersøger hvorledes disse 3 typer forholder sig til kravene om at prøverne skal være relevante, reelle og retfærdige, får man følgende billede:

	RELEVANTE	REELLE	RETFÆRDIGE	
ÅBNE	ÅÅ	ÅÅ	LL	høj
HALVÅBNE	HH	HH	HH	I
LUKKEDE	LL	LL	ÅÅ	lav

Hvis man vil lægge mere vægt på relevante og reelle spørgsmål end på retfærdig bedømmelse, kan man altså med fordel bruge de åbne spørgsmål. I skolesystemet og naturvidenskabelige fag ser man en tendens til lukkede spørgsmålstyper - antageligt fordi kravet om retfærdighed er det vigtigste af de krav som samfundet stiller til skolens eksaminer; de skal jo bruges til at sortere folk, og derfor kan man ikke forsvare at nedprioritere dette krav.

Og man kan ikke få det hele. Opprioriteret retfærdighed betyder nedprioriteret relevans og realitet. Eksamination får derfor et mærkeligt kaskask skær over sig. Eksaminandernes fremtid afhænger ikke af deres evner til at løse de opgaver som samfundet kræver af dem når de

kommer ud, men af deres øvelse i at deltage i det spil om point som skolen har opbygget gennem århundreder. Og det slår jo tilbage på undervisningen, som bliver en træning i at gå til eksamen i skolen, snarere end instruktion i hvordan man deltager i produktion, demokrati og samfundsforandringer i det virkelige liv. **NON VITAE SED SCOLAE DISCIMUS.**

Hvis nogen elev er kvik nok til at komme med et utvivlsomt sande udsagn ved eksamensbordet: *Det spørgsmål har vi ikke aftalt at jeg skulle have,* så burde hun straks have topkarakter. Hun er en der viser at hun kan bruge skolens viden om sprog og interaktion til at klare sig til tilværelsen. Og det er det der er skolens opgave at lære børnene.

